

KOMMUNISTISK FRAMTIDSDRÖM

Av fil. dr JURIJ BORYS

ALDRIG FÖRR HAR det kommunistiska framtidssamhället diskuterats så febrilt som efter den 21:a partikongressen (1959). Vid denna kongress proklamerades högtidligt en ny fas i Sovjetunionens utveckling, förberedelsen för kommunismens högre stadium. Den första etappen i denna utveckling är skapandet av en materiell och teknisk grund, som möjliggör ett tillfredsställande av sovjetmänniskornas materiella och andliga behov, i enlighet med den klassiska marxismens principer. Men icke mindre viktigt anses det psykologiska förberedandet av den nuvarande sovjetmänniskan, att ändra hennes föreställningar och attityder till egendom och arbete, att övervinna hennes individualistiska tänkesätt samt att stärka hennes samhällsliga intressen.

I samband med detta forcerade utvecklingsprogram har i Sovjetunionen publicerats en mängd arbeten om det framtida kommunistiska samhället. Enligt Longinov (en ansvarig funktionär inom partiets Centralkommitté) har enbart under tiden 1959–1960 utkommit över hundra böcker och broschyrer

sysslande med kommunismens perspektiv. Han är emellertid inte nöjd då dessa arbeten huvudsakligen sysslar med det redan uppnådda socialistiska systemet, medan kommunismens högre stadium ägnas mycket anspråkslöst utrymme (*Kommunist*, 1960, No. 12, s. 113). Han anser att de nuvarande sovjetmänniskorna är mycket intresserade av kommunismens framtidsformer och därför kräver klarare besked från sina författare och teoretiker.

Det är inte lätt att definiera kommunismens framtida former, eftersom partiet självt är mycket tystlåtet i denna sak, eller begränsar sig till några generaliserande fraser som ingenting säger. I Högsta Sovjets upprop till Sovjetunionens nationer från den 6 november 1957 heter det till exempel att »kommunism är en högre form av samhällsutveckling, där produktionskrafter, vetenskap och teknik når en sådan standard, och samhällsrikedomen når ett sådant överflöd att det blir möjligt att förverkliga principen: från var och en enligt förmåga, till var och en efter behov. Parallellt med en allsidig

utveckling av människors begåvningar, och höjning av deras kommunistiska medvetande, när den mänskliga kulturen full utveckling. Då fastställes för alltid en lycklig tillvaro för alla arbetande.» (*Spravočnik partijnogo rabotnika*, Moskva, 1959, s. 590). Det är allt. Men hur det skall bli med egendom, med familjeliv, med barnuppföstran, med statens och partiets roll under kommunismens högsta stadium står det ingenting om. Det är därför intet under, att flertalet sovjetteoretiker av försiktighet undviker alla konkreta formuleringar, och i stället, imiterande Chrustjov, mest sysslar med revisionisternas och dogmatikernas avvikelser. Det finns endast enstaka prominenta sovjetteoretiker som vågar ge sig på något mera. Bland dessa kan räknas akademiledamoten S. Strumilin, en framstående statistiker och nationalekonom.

Strumilin har skrivit mycket och av varierande värde. Hans under Stalins regim utgivna arbeten är av ringa intresse. Nu har Strumilin börjat utnyttja Chrustjovs nya giv, och skriver intressantare och utan långa citat ur Lenin och Stalin. Hans sista arbete »Arbetarliv och kommunism» publicerat i tidskriften *Novyj mir*, 1960, nr 7, är ur många synpunkter unikt och värt uppmärksamhet. Det är intressant även därför att Strumilin användes av partiet som något slags teoretisk spanare, som ideologisk bulvan. I detta fall är det frågan om

att ge en breddsida åt den kinesiska partiledningen som med sina »kommuner» medvetet eller omedvetet tävlar med de ryska kommunisterna i fråga om marxismens sanna tolkning. Strumilins »arbets- och bostadskommuner» överträffar i sin utopism t. o. m. de kinesiska.

Författaren nöjer sig inte bara med att framställa det nya samhällets allmänna konturer, dess yttre fasad, han vill också framställa dess inre förhållanden, sociala innehåll och andliga gestaltning. Han vill veta vad nytt kommunismen medför beträffande familjeliv, egendom, vad som händer med äktenskap, skilsmässa, underhåll, sparbanksböcker osv. I vilka former skall det kollektivistiska medvetandet stöta på individualismens kvarlevor hos familjen (svartsjuka, otrohet, föräldraeogism, barnens otacksamhet) och i förhållandet mellan människor (avundsjuka, förtal, intriger)? Han försöker även framställa antagliga arkitektoniska former för de nya kollektivbostäderna.

Trots att författaren i förväg varnar att hans syfte inte är att »författa ännu en utopi, i stil med Fouriers falangstär» så kan man inte undgå att betrakta hans arbete just som en sådan. Både hans metodik och hans slutsatser är felaktiga och verklighetsfrämmande. Han börjar med familj och äktenskap, och börjar ganska förnuftigt. Han deklarerar att »familjen kan betraktas som det mest ele-

mentära kollektivet, cellen, eller molekylerna, som bildar det nuvarande samhället. Familjen är den mest naturliga, primära föreningen, sammansvetsad av personliga sympatier och blodsband, gemensam ekonomi och långvariga omsorger för barnens uppfostran, vilket allt motsvarar de fundamentala uppgifterna för mänsklighetens bevarande och fortsatta reproduktion.» Sedan övergår han till ganska schablonmässig, kommunistisk kritik av den borgerliga familjen, som enligt hans åsikt är underkastad en naturlig undergång. Det borgerliga äktenskapet och skilsmässan grundar sig endast på »materiella beräkningar», och vägran att föda barn är det mest karakteristiska tecknet på den borgerliga familjens dekadens. Som någonting helt annat framställer han familjen i det socialistiska samhället, där äktenskap av »beräkning» är mycket sällsynta, och där i stället frid och kärlek inom äktenskapet blir alltmer vanliga. Men han erkänner att i det socialistiska samhället finns olika kärlekskonflikter, t. ex. »triangelkärlek», där två män älskar en kvinna, där maken är alldeles för upptagen av sitt arbete, varför hans hustru går till den andre som ägnar henne mera uppmärksamhet. Ett annat problem föreligger där två kvinnor älskar samme man, som slutat älska sin hustru och går till en annan kvinna, men inte vill skiljas från sin hustru för barnens skull. Dessa triviala exempel tyder

på att mänskliga problem existerar även i Sovjetunionen.

Det väsentliga för kommunisterna i detta sammanhang är barnet. De är i så hög grad intresserade av dessa att de är redo att offra de redan vuxna. Familjen betraktas som en institution som tillverkar barn men som inte har rätt att behålla dem. Strumilin skriver att »varje barn redan från den tidpunkt då hans navelsträng skurits av från modern själv är ett *subjekt* och ej längre objekt för någons krav. Hela ansvaret för samhällets nye medlem och framför allt för hans uppfostran som människa och medborgare bör tillfalla samhället självt, som pålägger familjen endast de funktioner i detta sammanhang, vilka utan skada för barnet kan anförtros familjen.» Han anser att samhällelig uppfostran har uppenbara fördelar, och att dessutom naturen har ordnat det så att barnet från spädd ålder dras till sina jämnåriga, »till barnhem, pionjirläger, komsomoltrupp», där han »känner sig som fisken i vattnet». Strumilin är så förtjust i denna kommunistiska samhällsdressyr av barnen att han föreslår att denna form bör forceras så att under de närmaste femton-tjugo åren alla sovjetbarn, från vaggan till studentexamen, beredas denna kollektiva uppfostran. Detta betyder inte att man förbereder ett fullständigt avskiljande av barnet från sina föräldrar. Ingen skall hindra modern att »be-

söka sina barn på sin lediga tid, titta in i barnlokaler, som befinner sig i samma hus, så många gånger som det är föreskrivet av bestämda regler». Man kan föreställa sig, skriver Strumilin, att i varje »bostadskommun» upprättas speciella råd av kvinnor och mödrar, vilka skall ha översyn och kontroll över all service som är nödvändig för kommunens funktion. Dessa kommuner skall även sörja för de gamla och befriar därmed familjen från alla materiella bekymmer. Livets fullständiga kollektivisering skall ha avgörande inverkan på familjens öde.

Då de gamla föräldrarna inte kan bli en »börda» för sina avkomlingar, och de växande barnen inte med spänning väntar något »arv» från sina föräldrar, kan familjekänslorna mellan dem bli ännu varmare och renare. »På så sätt krymper den forna familjen till det mest fasta, men så länge det är bundet av kärlek, oupplösliga familjepar.» När sådana »nedkrympta familjer inser det orationella i att öda massor av arbete på upprätthållande av ett självständigt hushåll för endast två, då kommer även familjen som sådan, som ekonomisk enhet, att ... samman-smälta till ett större ekonomiskt kollektiv, och upplösas inom den framtida bostadskommunen». Här skiljer sig Strumilin från en annan sovjetförfattare som anser att kommunismen blir den konsekventa monogamins period och att kom-

munism inte skall betyda familjens »försvinnande» utan tvärtom (Chastjev, »Semja i kommunism», *Kommunist*, 1960, nr 7, s. 63).

Hur skall dessa kommuner vara organiserade och fungera i det världsomfattande kommunistiska samhällssystemet? Enligt marxismens klassiker gestaltar sig det kommunistiska samhället i form av »självstyrande associationer» eller arbets- och bostadskommuner, som utövar alla produktions- och konsumtionsfunktioner inom ramen av en centraliserad verksamhetsplan och inom en allomfattande världsfederation av stater och nationer. En sådan federation tänker sig marxisterna endast gälla för det ekonomiska området, utan regeringsmakt. Till grund för en sådan arbetskoordination av självstyrande kommuner sätter kommunisterna, i motsats till anarkisterna, den »demokratiska centralismen».

Författaren anser att arbets- och bostadskommuner under olika omständigheter skall upprättas på olika sätt. Man kan föreställa sig att dessa kommuner organiseras i likhet med nuvarande sjukhus eller hotell, med gemensam hushållning och service. Eller att kommuner organiseras kring varje fabrik eller företag, med mycket funktionellt ordnade bostäder och nöjeslokaler. En typisk kommun skall omfatta icke mera än 2 000 till 2 500 invånare. I mindre städer, med omkring 30 000 invånare

skulle alltså behövas omkring 15 sådana kommuner. Bostadsbebyggelsen skulle bestå av tre-fyrvåningshus. En sådan stad (med kraftstation, värmecentral, köksfabrik, bageri, radiostation, bibliotek, högskola för 3 000 studenter, 15 internatskolor för 6 000 elever, sjukhus, varuhus, teater, klubb, stadion) skulle omfatta omkring 300 hektar mark. Från ena änden av staden till den andra kan man gå på mindre än 10 minuter, varför där varken behövs metro, busar eller hissar. Strumilin förmanar sovjetarkitekter att redan nu planera sina byggnader så att de skulle kunna utnyttjas i framtidens kommuner.

När skall man då börja bygga sådana kommuner? Strumilin anser att kostnaderna för att bygga dem inom hela Unionen för närvarande skulle närma sig 5 miljarder rubel. »Om 15 år, då vi blir 5 gånger rikare än nu och för länge sedan passerat USA, skulle förverkligandet av ett sådant program därför kräva ytterligare 5–10 år.» Och han tillägger att frågan om dessa kommuner måste skjutas på framtiden.

Hur pass fattiga dessa kommuners invånare blir framgår av Strumilins material. I Sovjetunionen räknar man med att redan inom tjugo år förse varje individ med 16–18 kvadratmeters bostadsyta ej inberäknat de allmänna lokalerna. Han påpekar emellertid att ingen numera tänker sig dessa kommu-

ner i form av de i Sovjetunionen ökända bostäderna med gemensamma kök och ständiga gräl mellan dess invånare. »Den arbetande människan behöver frid och ro, behöver vara hos sin familj eller hos sig själv, utan främmande människor. Det är skönt att vara ensam, utan störningar när man börjar fundera på någonting eller är koncentrerad på ett intressant, skapande arbete. Det vore inte alls dumt att förälskade äkta makar ibland fick drömma i sin ensamhet. Det är därför varje arbetande människa längtar efter ett eget rum, och familjen efter en egen lägenhet.» Det är inte underligt att sådana anspråkslösa önskingar i Sovjetunionen numera betraktas som rena drömmar. Ty, som Strumilin själv påpekar, bor för närvarande i varje två-trerumslägenhet en hel familj i varje rum, varför varje lägenhet förvandlas till en överbefolkad allmänbostad med alla härmed förknippade tråkiga konsekvenser, vilka i stället för att attrahera avskräcker människan från »livets kommunisering».

Trots allt anser han att man redan nu kan börja organisera några experimentkommuner. Som ett lämpligt objekt för sådana experiment anges Sibirien och Fjärran Östern, där inom närmaste framtiden många framstående kvalificerade arbetare behövs. Dit attraheras numera endast ett fåtal och det med hjälp av »rubel», men han anser att i stället för de individuella

belöningarna det skulle vara mycket klokare att skapa högre standard för kollektiven någonstans vid Angara eller Jenisej, genom att där upprätta de första exemplariska städerna och kommunerna och dit värva sådan arbetarungdom som redan nu önskar leva kommunistiskt. Författaren påstår att ingen skall tvingas att leva i kommuner, men att fördelarna hos det kollektiva livet blir så attraktiva att ingen skall önska stå utanför. Man skulle i detta sammanhang vilja påminna om den erfarenhet som Sovjetmakten haft med jordbrukets kollektivisering, som genomfördes med tvång eftersom ingen ville »attraheras» av de då existerande exemplariska kolchoserna.

Den nuvarande relativt milda kommunistiska samhällsformen har enorma svårigheter att ens med hjälp av en stark statsmakt förmå människorna att följa de rådande allmänna reglerna, hur skall då det »regeringslösa» samhället (ty någon regeringsmakt skall då enligt den kommunistiska principen inte existera) kunna förmå människor att följa dessa? Det sägs att grundorsaken till alla brott är privategendom, och det påpekas att över 90 % av alla brott i USA faller under rubriken »stöld» och andra »brott mot egendom». Den kollektiva egendomen borde väl då eliminera åtminstone 90 % av alla brott. Men som Strumilin själv påpekar, denna kollektiva egendom »utesluter ännu varken spekul-

tion med bristvaror under bordet, direkt stöld av statlig egendom eller andra angrepp på andras egendom»! Under kommunernas framtidsregim skall ingen ha lust att tillägna sig andras redan använda saker, eftersom han kan få nya gratis i varuhuset. Det blir inga som helst stimuli för stölder, ty ingen kommer att begå dessa brott av ren skadeglädje. I dessa kommuner skall pengar försvinna, och kommunmedlemmarnas behov skall tillgodoses gratis. Strumilin använder dock termen »check». »Vid arbetsplatsen får de (kommunmedlemmarna) i enlighet med sitt arbete ett bestämt antal *check*er giltiga i de allmänna butikerna för alla varor, utöver de som alla medlemmarna redan är försedda med, enligt deras vardagliga konsumtion.» Skulle då de som inte erhåller dessa tilläggschecker inte ha lust att få sådana? Det är ju det samma som att få mera pengar och andra fördelar. Strumilins kollega, akademiledamot Ostrovitjanov använder mycket klarare formuleringar då han skriver att även under kommunismens högre stadium, när den kommunistiska principen för nationalinkomstens fördelning enligt behov förverkligas »kan det inte bli fråga om någon absolut nivellering, eftersom människors behov och smak förblir olika» (*Pravda*, 27 juni 1958).

Man måste tyvärr konstatera att Strumilins »utopi» är misslyckad huvudsakligen därför att den i

verkligheten inte är någon »utopi» utan ett försök att med hjälp av några utopiska framtidsbilder berättiga det nuvarande systemets fortsatta existens. Det är tänkbart att de strumilinska »kommunerna» lanseras med dolda politiska beräkningar, med syfte att åtminstone delvis tillfredsställa sovjetmänniskans otåliga förväntningar. Under de sista tre åren har, särskilt bland ungdomen, frågan om de framtida kommunistiska

samhällsformerna tagits upp till diskussion. Det finns många tecken på att människorna har börjat tröttna på den ovissa »framtiden» och vill leva i nuet. Som en sovjetungling skrev till sin vän: »Skynda dig leva, leva livet!» (*Komsomolskaja Pravda*, 15 september 1960.) Är det denne unge man och hans vänner som skall tillfredsställas med förespeglingar om de framtida kommunernas överflöd och bekymmerslöshet?